

על עליית רווק לתורה

שלומי רייסקין

1. מבוא

במסכת מגילה (ד ה) שנינו: 'המפטיר בנביא הוא פורס על שמע... ואם היה קטן, אביו או רבו עוברין על ידו; וכן נאמר: ¹ 'קטן קורא בתורה ומתרגם...'. בברייתא במסכת מגילה נכתב: 'תנו רבנן: הכל עולין למנין שבעה, ² ואפילו קטן...'. ³ על פי המשנה, הקטן קורא בתורה ומפטיר, ועל פי הברייתא, הוא יכול להיות אף בין שבעת הקרואים לתורה בשבת. נראה לכאורה, ואולי אף בדרך של קל וחומר, שאין כל מניעה להעלות לתורה גדול, אף שהוא עדיין רווק.

ברם, בספר 'מטה יהודה', נאמר:

אבל רבים נוהגין שלא להעלו' הקטן כלל בין בשבת בין בשאר ימים, ויש מקומות שתקנו שאפילו גדול ועדיין הוא בחור שלא נשא אשה שאינו עולה בשבת שחרית, והזכיר מנהג זה הרשב"ץ ז"ל... וכתב שציבור שהסכימו ותקנו שלא יעלה בחור בתורה, תקנתם

1. מגילה ד ה.

2. כלומר, הכול עולים לתורה, להיות אחד משבעת הקרואים לתורה בשבתות.

3. מגילה כג ע"א.

תקנה, ואם עשו חרם, החרם חל, לפי שקריאת התורה בציבור אינה אלא מדרבנן...⁴

אם כן, ישנו נוהג או תקנה שלא לאפשר לבחור גדול לעלות לתורה בשבת בשחרית, וראוי לבדוק, מתי החל הנוהג.

2. מקורות ועדויות

המקור הראשון הרומז למניעת עלייתו לתורה של הרווק מצוי בתשובות גאונים קדמונים, וכך נאמר: '... וכהן פנוי חשוד בדברים רעים פרוש בדברים אפילו נשאו (!) אסור לישא את כפיו **ולעמוד בספר תורה** שברכתו קללה נחשבת על שונאיהן של ישראל ועון תלוי על גדולי הדור.⁵ בהמשך נאמר שם: 'וכהן פנוי אם אין עליו שם רע ישא את כפיו וחייב הוא לישא את כפיו, ואילו עלייה לתורה אינה מוזכרת. ניתן לשער, שאם הרווק אינו חשוד בדברים רעים, הוא יכול גם לעלות לתורה. מן הגניזה הקהירית נשתמרו עדויות, שבארץ ישראל ובמצרים נערים היו עולים לתורה והיו קוראים מגילות בציבור:

כדי לעודד את הנערים קנו להם קרוביהם עלייה, את הזכות לקרוא פרק או ספר מיוחד באזני הציבור בבית הכנסת. מסמך נחמד... נשתמר מן העיירה המצרית דמירה משנת 1244. אם ואחות קנו לנער אחד את הזכות לקרוא את המגילה בסכום ניכר מאוד - סך ארבעים דרהם של כסף.⁶

4. רי יהודה עייאש, מטה יהודה, אויח, ירושלים תשל"א, ס"י רפב, ס"ק ו, עמ' קסו. המקור הובא בספרו של ברוך רקובסקי, יהקטן והלכותיו, א, ירושלים תשנ"ו, עמ' קפו.
5. רבינו יוסף טוב-עלם, תשובות גאונים קדמונים, תל אביב, אות ד, דף ב ע"א (מובא גם ע"י בי"מ לוי, אוצר הגאונים, יא - מסכת סוטה, ירושלים תשי"ב, סימן קב-קג, עמ' 259).
6. שלמה דב גויטיין, סדרי חינוך בימי הגאונים ובית הרמב"ם, מקורות חדשים מן הגניזה, ירושלים תשכ"ב, עמ' לח. תעודות הגניזה משקפות, בדרך כלל, את המאות העשירית עד השלוש עשרה. ובדומה לכך מובא גם בספרו: S.D. Goitein, A Mediterranean Society, Volume III - The Family, Berkley-Los Angeles, California, 1978, page 24: 'A married woman, together with her mother, once bought for her brother the highly estimated (and highly paid for) honor of reciting the Book of Esther during the service'.

ובהמשך נאמר:

כנרמז לעיל, לא רק קריאת התורה, התרגום, ההפטרות והמגילות נמסרו לקהל, אלא גם חלקים ניכרים מאוד של עצם התפילה. מן המסמך... שמוצאו מן העיר אשקלון מסוף המאה האחת עשרה, אנו לומדים, שגם נערים כובדו בתפקידים כאלה.⁷

הרמב"ם (ספרד-מצרים, המאה ה-י"ב) פוסק כדברי הברייתא במגילה המובאת לעיל, שקטן עולה למניין שבעת הקרואים בשבת: 'קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין, עולה ממנין הקוראים...'.⁸

ספר 'אור זרוע' (וינה, המאה ה-יג) מביא את דברי הברייתא והרמב"ם ומציין, שלדעתו, אף קטן שלא הגיע לחינוך, עולה למניין שבעה.⁹ הוא גם מזכיר שקטנים עולים לתורה בשמחת תורה, וראשם מגולה: 'ואין נראה בעיני מנהג רבותי' שבצרפת שמברכין בראש מגולה ובשמחת תורה נהגו לקרות קטנים ומזכירים הזכרה בראש [מגולה]...!.

אם כן, למדנו באופן עקיף, שבצרפת נהגו בשמחת תורה להעלות לתורה קטנים. ברם, יום שמחת תורה הוא מועד מיוחד, שבו כולם עולים לתורה, וייתכן שאין בכך להעיד, שבשאר ימות השנה - קטנים או אף גדולים שלא נישאו, עלו לתורה.

מסוף המאה ה-יג והלאה ניתן למצוא תקנות קהל, המונעות מרווק לעלות לתורה. בספר התשב"ץ¹⁰ נשאלה שאלה לגבי קהל¹¹ שהסכימו שבחור לא יקרא בתורה עד שישא אישה, וחלק מהקהל מערערים על כך. בעל שו"ת התשב"ץ משיב שהתקנה חלה, והחרם חל, כי 'אם הצבור הסיעו

7. שם, עמ' לט.

8. רמב"ם, הלכות תפילה ונשיאת כפים, פרק יב הלכה יז.

9. ר' יצחק בן משה מוינה, אור זרוע, ב, בני ברק תשי"ח, הלי שבת, סי' מג. ושם הביא ראיה ממסכת סופרים פי"ד, הי"ב: 'קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע... ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו, ובסמוך שנינו: 'קטן שאמרו מנן שנים עשרה שנה ולמעלה פורס את שמע, והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו עד שיהא בן עשרים; משמע שהקטן הקורא בתורה, המוזכר במקור הראשון, אינו בן י"ב, היינו, עדיין לא הגיע לחינוך.

10. ר' שמעון בן צמח דוראן, שו"ת תשב"ץ, ב, ירושלים תשס"ב, סי' רסא, עמ' רלב.

11. זהות הקהילה ומיקומה אינם מוזכרים.

על קיצותן¹² בזה רשאיין הן בכך...!

על פי דבריו אלו של התשב"ץ נכתב בספר 'מטה יהודה'¹³ כדברים האלו: '... רבים נוהגין שלא להעלוי הקטן כלל בין בשבת בין בשאר ימים, ויש מקומות שתקנו שאפילו גדול ועדיין הוא בחור שלא נשא אשה שאינו עולה **בשבת שחרית** והזכיר מנהג זה הרשב"ץ ז"ל...! בעל 'מטה יהודה' הזכיר תקנה, שרווק אינו עולה **בשחרית של שבת**. מכל מקום, אין כאן עדות שרווק לא עלה בשאר ימות השבוע.

נשתמרה עדות מן המאה ה-טז, שבה רושם נער יהודי בוונציה תיאור על תחילת קריאתו בתורה: '... בן י"ב שנים וחצי התחיל לקרות ס"ת בבית הכנסת... ובזמן ההוא התחיל לשחוט'.¹⁴ אם כן, נער בן י"ב וחצי שנים כבר קרא בתורה בוונציה. במאה ה-טז. בקהילת קנדיאה,¹⁵ שהייתה תחת ריבונותה של ונציה, תוקנה התקנה הבאה במאה ה-טז בעניין בחירת בחור לתפקיד חתן תורה:

... שמכאן ולהבא לא יהיה... רשאי או רשאיין למכור עוד המצוה הזאת של חתן התורה, רק נכבדי כל כנסת וכנסת ומנהיגיו, דור דור ושופטיו דור דור ופרנסיו, יבחרו להם כטוב בעיניהם איש הגון לכך, לומד או זקן ונשוא פנים, **או אפילו בחור**, ובלבד שיהיה בו איזה ריח של תורה, ומקושט במעשים טובים ומאופד ביראת ה'.¹⁶

כלומר, בחור יכול להיות אפילו חתן תורה. אמנם יש מקום לברר, שמא הביטוי 'בחור' מורה על גיל ולא על רווקות, ובא כניגוד ל'זקן'.

12. הביטוי 'הסיעו על קיצותן' לקוח מהגמרא, בבא בתרא ח ע"ב: 'ורשאיין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שכר פועלים, ולהסיע על קיצותן. רש"י שם מפרש: 'להסיע על קיצותם - לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין תורה. ייתכן שהדבר מלשון 'להסיע' או מלשון 'לעשות' (=לגרום לאחרים לעשות), שרשאים הציבור להעניש את אלו שעוברים על מה שקצבו (קיצבתן-קיצותן) - ולכפות עליהם קנס וכדומה.

13. ר' יהודה עייאש, מטה יהודה, או"ח, ירושלים תשל"א, סי' רפב, ס"ק ו, עמ' קסו.

14. ראובן בונפיל, 'קווים לדמותן החברתית והרוחנית של יהודי איזור וויניציאה בראשית המאה הטז', ציון, כרך XLI (שנה מ"א, תשל"ו), עמ' 91. הדברים מובאים בגוף שלישי.

15. קנדיאה שבאי כרתים. האי כרתים קרוי גם Kandia.

16. איש הרטום ומדי"א קאסטור, תקנות קנדיאה וזכרונותיה, א, ירושלים תשי"ג, עמ' 104.

בתקנות קהילת ברלין¹⁷ מן המאה ה-טו נאמר, שבחור אינו עולה לתורה, אך אפשר להעלותו **למפטיר** בשבתות וימים טובים: 'לא ימכרו שום מצוה לבחור בשבת ויו"ט וכן לא יעלה לתורה בשבתות ויו"ט זולתו [צ"ל: זולתי] בשבת ויו"ט למפטיר';¹⁸ אך בחור העומד להינשא - מכובד בגלילה בשבת שלפני חתונתו.¹⁹

במנהגי קהילת האג יש הגבלה נוספת אף בקריאת המפטיר ביום טוב ראשון של שבועות: 'ביום הראשון של שבועות²⁰ **קראו למפטיר רק נשוי**. בשלש דפורעניתא ושבע דנחמתא **לא קראו נער למפטיר**.'²¹

בתקנות קהילת ריגיינו מהמאה ה-יז מוזכר, כי רק נשוי קורא את **ההפטרה** ביום טוב ראשון של שבועות: 'יום ראשון של שבועות לא יאמר ההפטרה מי שלא היה נשוי... בשבתות וימים טובים לא ילך לקרות בתורה לשי"צ מי שאינו נשוי אשה'.²² נראה שהסיבה לכך היא החשיבות היתרה שבקריאת המפטיר וההפטרה בחג השבועות.

בתקנות הקהילה היהודית בכפר אוני, מאמצע המאה ה-יח נכתב: 'מכירת המצוות בבית הכנסת יהיה בחוזר חלילה בין הבי"ב [הבעלי בתים] כאשר היה מקדם ולא פנויים'.²³ מן הלשון 'כאשר היה מקדם' - ניתן לשער, שהתעורר ויכוח על כך שפנויים משתתפים במכירת המצוות, בעוד שהדבר נוגד תקנה ישנה. בהמשך נכתב:

17. ר' אליהו יוחנן גוראריה, 'מנהגי ק"ק ברלין, זכור לאברהם (תשנ"ו), סי' קח, עמ' תקנו.
18. תקנות רצ"ה אבי"ד בערלין. ושם בהערה 151 הובאו דברי שו"ת התשב"ץ.
19. עמ' תקס, סעיף קט: 'בשבת קודם החתונה לבחור, יכבד פרנס החודש להחתן גלילה והחתן יתן בעדו לצדקה...'. הבאתי זאת כהערה מעניינת, שלפיה מצוות גלילה ניתנת לבחור באותה קהילה, ק"ק ברלין, עקב נישואיו.
20. לא הובאו שם נימוקים. לגבי שבועות, ניתן לשער שזהו יום נישואין של הקב"ה וכנסת ישראל, וכיוון שכך לא קראו נער למפטיר.
21. ר' שבתאי לויסון, 'מנהגי ק"ק האג, זכור לאברהם' (תשנ"א), עמ' תסא.
22. ר' אביגדור ברגר, 'ספר התקנות לקהילת ריגיינו, זכור לאברהם' (תשנ"ב), עמ' תקיד. הכוונה כאן לעיר ריגיינו אמיליה שבאיטליה (Reggio Emilia).
23. שמעון שורצפוקס, 'תקנות הקהילה היהודית בכפר אוני הסמוך למיץ משנת תקט"ז, אסופות, ח (תשנ"ד), עמ' שצב. העיר מץ היא בצרפת (Metz).

ולא יהיה רשות לשום פנוי הקונה סגן²⁴ אפ"י בימי החול לעמוד עצמו לסגן, אך הוא יאמר לב"ב [לבעל בית] והמכריז המצות מי שרוצה לקרא לעלות לתורה והמכריז אל ישנה מאמרו. ואל יעלה לתורה שום פנוי בימים נוראים אפ"י למפטיר, וכן לא יעלה למפטיר בשני ימים בחג השבועות.²⁵

כלומר, מכירת מצוות היא לנשואים בלבד, ובימים נוראים ובשבועות לא יעלה לתורה, אפילו למפטיר.

בתקנות קהילות מורביה (מעהרין), כנראה מן המאה ה-17, נכתב שבחור לא יעלה לתורה בתואר חבר (רב) עד שנתיים אחר החתונה, אם כי לא כתוב שלא יעלה לתורה כלל: '... וזה דווקא לנשוי אשה, אבל בחור שיש לו סמיכות לחבר ממדינה אחרת ועלה שם לתורה בשם חבר ובא למדינה זו כשהוא עדיין בחור, לא יעלה לתורה בשם החבר במדינה זו, אפילו הוא מופלג, עד שנתיים אחר החתונה...'²⁶

בתקנות הישנות של בית הכנסת הגדול בקהילת פרשבורג הייתה תקנה ישלא יעלה פנוי לתורה כלל,²⁷ ויש שהסיקו,²⁸ שכנראה כך הונהג גם

24. 'סגן, קרי: הזכות לכבד את הנקראים לתורה.

25. שם, עמ' שצג.

26. התקנות בישראל, שם, עמ' תנ. הציטוט הובא מתקנות מדינת מעהרין, סי' קלה.

27. מובא במאמרו של ר' משה אי זושא קינסטליכער, "לימנהגי החתם סופר" ובית מדרשו", יזכור לאברהם (תשנ"ב), עמ' תקיז: יעלית פנוי לתורה... בתקנות הישנות דביהכ"ס הגדולה בק"ק פ"ב (פרשבורג) הי' שלא יעלה פנוי לתורה כלל. ובהערה שם (אות קז): ישו"ת דעת סופר חאו"ח סי' י"ז. ונראה שם שלא נהגו הכי אח"כ בימי חת"ס [חתם סופר] ויו"ח [ויוצאי חלציו] ז"ל, עכ"ל. הסיק כן - כנראה - ממה שהידעת סופר' מזכיר שם בסוף תשובתו בנידו"ז [בנדון זה]: שוב מצאתי בתקנות הישנות דביהכ"ס הגדולה דפה ק"ק שלא יעלה פנוי לתורה כלל. הרב קינסטליכער מביא את דבריו מיסודר זמירות שבת עם מנהגי חת"ס השלם ויו"ח (ירושלים תשי"ג) מביא (בפ"ד סעי' קז); אך בפועל - אין סעיף קז שם, ואף אין הערה קז, והדבר לא מוזכר בכל המנהגים שם.

28. ר' משה אי זושא קינסטליכער, "לימנהגי החתם סופר" ובית מדרשו", שם. ואומר הרב קינסטליכער: 'אמנם המעיין שם (סי' י"ח) בתשובתו משנת תרצ"ד, יראה שכן היה המנהג גם בתקופה האחרונה, וז"ל: ופה ק"ק נוהגין לקרא לכהן פנוי בביהכ"ס הגדולה לאחרון או למפטיר, והתקנה רק על ז' קרויין. וכ"כ הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל יליד פרעשבורג ולאחר מכן אב"ד קאדלבורג וראב"ד וערבוני (וילקט יוסף, שנה טו סי' יט): תשו' הרשב"ץ ח"ש סי' רס"א בצבור שעשו תקנה שלא להעלות בחור לסי' תקנתם תקנה ע"ש, וכן הוא מנהג העיר רבתי בדעות פ"ב (פרשבורג) הלא בספרתם בקונטרס תקנות הישן.'

בתקופה האחרונה, ולא רק בימים קדומים; אך ישנה עדות שלא הקפידו על כך, כי "בבית מדרשו של החת"ס הישיעור שטובעי' - כותב רבי משה יעקב ווייס ז"ל (בכ"י) - לא הקפידו שלא לקרוא בחורים לתורה בשבתות וימים טובים". אם כן, ניתן להסיק, שגם בימות החול בחורים עלו לתורה, שכן חשיבות הקריאה בימות החול פחותה.

ישנה עדות נוספת לגבי קריאת בחור לחתן תורה ובראשית: 'אצל החת"ס לא הניחו לקרוא בחור לשום חתן, אפילו רק לחתן מפטיר...'²⁹ בשמחת תורה אכן הקפידו שלא לקרוא רווק לחתן תורה ובראשית. ברם, אין מצוין שם, אם מנעו מרווק עלייה רגילה לתורה בשמחת תורה. על פי מנהגי אמסטרדם,³⁰ אסור לרווק לעלות לתורה בימים נוראים, כלומר: ראש השנה, שבת שובה ויום כיפור,³¹ אלא אם כן הוא בר 'חיוב', קרי: בר-מצווה, סנדק או חתן לפני חתונתו.³² מכל מקום, אסור לרווק בר-מצווה לומר את הפטרות ימים נוראים, אך שאר הפטרות השנה מותר לו.³³ כמו כן, אין מניחים לפניים לעלות לתורה בהושענא רבה,³⁴ ואין מניחים לרווק פחות מגיל 25 שנים לעשות הגבהה.³⁵ לפניי אסור לעלות לתורה בשבת בבוקר בין שבעת הקרואים, פרט למפטיר, אלא אם כן הוא בר 'חיוב'.³⁶ ביום טוב אין עולים לפניים, אלא למפטיר. פנוי אסור להיות סגן, אך יכול לקנות סגן ולשים בעל בית במקומו. אסור לקרוא לפניי בתואר חבר או מוהר"ר עד שייכנס לחופה.³⁷

29. יוסף לעווי, מנהג ישראל תורה, ג, [חמ"ד], תש"ס, עמ' שס (העדות הובאה ממנהגי חתם סופר פ"ח אות ל"ב).

30. יהודה ברילמן, מנהגי אמסטרדם (או 'מנהגים דק"ק אשכנזים אמסטרדם'), ירושלים תשס"ב.

31. מנהגי אמסטרדם, עמ' פז.

32. מנהגי אמסטרדם, עמ' פז ועמ' צד.

33. מנהגי אמסטרדם, עמ' פז.

34. מנהגי אמסטרדם, עמ' קכח.

35. מנהגי אמסטרדם, עמ' קצז.

36. מנהגי אמסטרדם, שם.

37. מנהגי אמסטרדם, שם.

בכל התקנות הנזכרות, מן המאה היידי ועד המאה הייט, מאיטליה, גרמניה, צרפת, הולנד ואוסטרו-הונגריה, וכן תקנה מאיזור ספרד-אלג'יר,³⁸ ראינו שקיימת הקפדה כנגד עליית רווק לתורה. מסתבר, שגם באי גירבא (תוניס) היה המנהג שרווק לא יעלה לספר תורה, ומנהג זה היה קיים בקהילות נוספות במזרח, כדלהלן: '... גם נהגו יעלה הבחור לסיית (לא כמנהג גירבא ושאר קהלות), גם נהגו להיות הקטן מפטיר בשאר השבתות שאין בהם פרשת מוספין וכיוצא'.³⁹

מכל מקום, ברוב ארצות המזרח היה נפוץ שקטן עולה לתורה, אם כי בשויית ישכיל עבדי⁴⁰ נשאל הרב הדאיה אודות העלאת קטן לספר תורה בשבתות וימים טובים, והשיב שעניין זה מפורש לשלילה בפוסקים, בשויע⁴¹ ובמגן אברהם, שכתב שעתה לא נהגו לקרוא קטן אלא למפטיר. הרב הדאיה מביא את דברי התשב"ץ אודות 'ציבור שנמנו ותיקנו שלא יעלה בחור בתורה תקנתן תקנה ואם עשו חרם, החרם חל...!', אך מוסיף: "לעניין בחור גדול שעדיין לא נשא אשה, אין המנהג שלא להעלותו לקריאת התורה, אבל קטן שעוד לא הגיע לבר מצוה, המנהג כאן בארץ, שלא להעלותו, ומנהג ישראל תורה היא...! מדבריו אלה ניתן להבין, שבחור יכול לעלות לתורה אפילו בשבתות וימים טובים.

לעומת זאת, בשויית יחוה דעת⁴² ישנה נטייה להתיר אף עליית קטן בן שש לתורה, ושם עולה השאלה, 'האם מותר להעלות קטן לספר תורה בשבת ולהצטרף למניין שבעה עולים, גם כשהקטן קורא בעצמו את קריאת התורה בעלייתו? התשובה שם, שאמנם המגן אברהם⁴³ כתב, שעתה לא

38. הכוונה לתשב"ץ, שראשית ימיו בספרד ואחרית ימיו באלג'יר. הקהילה שפנתה אליו, כאמור לעיל, אינה מזוהה בשמה או במיקומה הגיאוגרפי.

39. מרדכי הכהן, קורות לוב ויהודיה ישוביהם ומנהגיהם, ירושלים תשלי"ט, עמ' 202.

40. ר' עובדיה הדאיה, שויית ישכיל עבדי, ז' (אוי"ח), ירושלים. מובא גם בשויית יחוה דעת, חלק ד, ס"י כג, בשאלה אם מותר להעלות קטן לספר תורה בשבת.

41. שויע, אורח חיים, רפב, ג.

42. הרב עובדיה יוסף, שויית יחוה דעת, חלק ד, ס"י כג.

43. מגן אברהם, ס"י רפב, סק"י; מלבד מגן אברהם הוא מונה שם גם פוסקים נוספים.

נהגו לקרות קטן לספר תורה, אלא רק למפטיר, אך יש מקורות רבים התומכים בעליית קטן לתורה. ולמרות התשובה המובאת ביישכיל עבדי⁴⁴ שעל פיה אין להעלות קטן לספר תורה בשבת ויום טוב,⁴⁵ לא התקבל הדבר כמנהג בכל הקהילות, ושם ראיות נוספות להתרת עליית קטן לספר תורה למניין שבעה 'כדין התלמוד והפוסקים ומרן השלחן ערוך'; וכך מסוכמים הדברים:

... קטן שהגיע לחינוך, שיודע למי מברכים, מבן שש שנים ולמעלה, עולה לספר תורה למנין שבעה, בין באמצע הקרואים ובין בסוף הקרואים. וכל שכן שעולה לעליית מפטיר. ויכול לקרות בתורה בעצמו פרשת עלייתו. ובמקום שיש מנהג ברור שלא להעלות קטן לספר תורה, יעשו כמנהגם. ונהרא נהרא ופשטיה.

לגבי עליית ישישי, נכתב במשנה ברורה: 'מה שנהגו למכור שישי בפני עצמו, יש קצת סמך מהזוהר... ומכל מקום חס ושלום להתקוטט בעבור זה, וכל אותיות התורה הם כולם קדושים וטהורים, וכדכתיב אמרות ה' אמרות טהורות'.⁴⁶

ביעטורי כהנים⁴⁷ מובאים דברים אלו של משנה ברורה כתשובה לשאלה, האם חייבים להעלות לתורה לשישי 'אדם חשוב ותלמיד חכם, או אפשר להעלות כל אחד ואפילו רווק', כיוון שזו עלייה מכובדת. כאמור, במשנה ברורה נכתב שאין להקפיד על כך. ואכן, בימינו כבר אין מוצאים מי שיגביל עליית רווק לתורה, ובקהילות ספרדיות ותימניות - גם קטנים עולים לתורה.

44. ר' עובדיה הדאיה, שו"ת 'ישכיל עבדי', ז, ירושלים, או"ח סימן ו'.
 45. כיוון שמפורש בפוסקים, שהמנהג כעת שלא לקרוא קטן לספר תורה, ומנהג ישראל תורה הוא; ואף הוא אומר: 'ולכן המעלה קטן לספר תורה היפך המנהג, עונו ישא...'.
 46. ר' ישראל מאיר הכהן מראדין, משנה ברורה, או"ח, ירושלים תשנ"ו, סי' רפב, ס"ק יח.
 47. ר' שלמה חיים הכהן אבינר, 'אגרות קצרות', עטורי כהנים, 117 (מרחשוון תשנ"ה), עמ' 26 [הכתרת: 'עליה לתורה לשישי'].

3. הטעמים לתקנה

א. כבוד התורה והרהורי תאוה

כאמור לעיל, בעל שו"ת התשב"ץ⁴⁸ נשאל לגבי קהל שהסכימו שבחור לא יקרא בתורה עד שישא אישה. השואל מציין, שהטעם לכך הוא 'מפני כבוד התורה כדי שתתכבד בגדולים' או 'מפני חשש איסור שאי אפשר לו בלא הרהור'⁴⁹, כיוון שאין פת בסלוי; אך הבעיה היא שחלק מהקהל מערערים ואומרים, שאין לעכב את הרבים מלעשות מצווה, כמו גם למנוע מצב שבו ימרדו⁵⁰ ויקראו בתורה, כאשר יש תקנה האוסרת, והדבר יהיה בגדר יטובל ושרץ בידוי.

אם כן ראינו שני טעמים לתקנה:⁵¹

1. מפני כבוד התורה - כדי שתתכבד בגדולים.
2. מפני שרווק אין פתו בסלוי, והוא מן הסתם יהרהר.

בדברי תשובתו משיב התשב"ץ, שהתקנה חלה, והחרם חל, לפי שאין בכך שבועה לבטל מצווה, כי קריאת התורה בציבור היא מדרבנן, ועל מצוות דרבנן - השבועה חלה.⁵² אך לגבי הטעם שתוקנה התקנה - אומר התשב"ץ, שזה אינו טעם, וכך דבריו: 'ומה שטענת בזה מפני שאין לו פת בסלוי אינה טענה לאסרו בלא הטלת חרם, שהרי בטלוח לטבילות, ובעלי קריין מותרים לקרות בתורה... ואפ"י בעלי עבירה אינן אסורין לקרות בתורה וכ"ש ילדים שאי אפשר להם בלא הרהור ומותרין להניח תפילין

48. ר' שמעון בן צמח דוראן, שו"ת תשב"ץ, ב, ירושלים תשס"ב, ס"י רס"א, עמ' רלב.

49. הכוונה להרהור עברה, כלומר, הרהורי נשים.

50. או כלשונו - יתפרצו.

51. ראה חיים טלבי, 'השתלשלות מנהגי קריאת התורה בעדות ישראל' (עבודת דוקטור), אוניברסיטת בר-אילן תשנ"ה, עמ' 247-249, בעניין עליית קטן ורוק. הוא מזכיר את התשב"ץ ואת הטעמים הללו, ואומר שהטעם הראשון הוא מכיוון שיבדוק כלל הגדולים נשואים, ולכן הקטנים והבחורים שאינם נשואים לא יעלו לתורה, כי כבוד התורה שעולים לקרותה גדולים.

52. וכלשונו: 'אם הקהל הסכימו כן והטילו חרם בהסכמתם חל החרם ואין זה נשבע לבטל את המצוה שהקריאה בצבור מתקנת סופרי היא ושבועה חלה על מצות דרבנן...'

ולקרות ק"ש...! אם כן, הטעם השני נדחה על ידי התשביץ, אך החרם חל, כי 'אם הצבור הסיעו על קיצותן'⁵³ בזה רשאי הן בכך...!
 הטעם הראשון - מפני כבוד התורה - הוא כנראה הטעם הדומיננטי לתקנות הקהל השונות המונעות מרווק לעלות לתורה; כפי שהוא מנוע מתפקידי קהל שונים, בשל מעמדו הבלתי מכובד, וכל עוד לא הצטרף לחיי קהילה - אין הוא יכול ליטול חלק בדבר פומבי מעין זה בחיי הקהילה. אחד הקריטריונים החשובים בעת בחירת מנהיג ציבורי היה מניין שנות הנישואין. בספר 'מן הגנזים' מובא הסבר לגבי מינויים לתפקידים מנהיגותיים בקהילה:

... בעת קביעת המועמדים למנהיגות התחשבו בגיל, **במספר השנים שלאחרי נשואין**, בגודל המסים ששלמו לקהלה, במעמד החברתי ובמיוחד הודגשה מעלת ההשכלה התורתית שלהם. הדרישות וההגבלות הללו באו לשם **הרמת חשיבות המעמד הציבורי** וגם כדי למנוע מנושאי המשרות הגבוהות נצול שלטונם בקהילה לרעה.⁵⁴

ב. השפעת חסידות אשכנז?

אפשר שבסוגיה זו קיימת השפעתה של חסידות אשכנז, הקשורה לטעם השני: הרהור הרווק וחוסר טהרת המחשבה. מכיוון שאנו שומעים על הגבלות אלו על עלייה לתורה מן המאה ה-יג והלאה, במיוחד בחגים ובמועדים, ניתן להניח, שלפחות אחד הגורמים לכך הוא תורת חסידי אשכנז, בעקבות ההקפדה היתרה על טהרה.⁵⁵ הרווק עלול להרהר הרהורי תאוה או חלילה להיטמא בקרי, ואם לא יטבול, הוא יישאר טמא. ייתכן

53. ראה לעיל, הערה 12.

54. יהודה ליב ביאלר, מן הגנזים, ב, ירושלים תשכ"ט, עמ' 107, הערה 83.

55. ראה יצחק (אריק) זימר, 'מועדי נשיאת כפים', שם, עמ' תנה-תנו: '... ר' יהודה החסיד מציין, שסיבת הגבלת נ"כ [נשיאת כפים] בכל יום היא המנהג לכהנים לטבול לפני שעלו לדוכן. חומרה זאת מתמיהה היא, כי רק נטילת ידיים מעכבת נ"כ, ולא טבילה (סוטה לט ע"א)... סבורני, שחסידי אשכנז היו הגורמים המכריעים להגבלת נ"כ בתפוצות. אע"פ שבעל ספר החסידים לא דרש טבילה כתנאי בתפילה, היו חילוקי דעות בין הפוסקים בני זמנו... נדמה, שהחמרה בטבילה לתפילה גרמה לצמצום נ"כ למועדים בלבד.

שהצורך בטהרה גרם לצמצום המועמדים לכיבודים מעין אלו לדברים שבקדושה, דבר שגרם להרחקת הרווק ממעמד זה, בייחוד בחגים.

4. סיכום

סקרנו תקנות בין המאות ה-יג וה-יט, המונעות מרווק לעלות לתורה. התקנות היו מאיזורים שונים במרכז אירופה ובמערבה: איטליה, גרמניה, צרפת, הולנד, אוסטרו-הונגריה. כמו כן היו תקנות מארצות המזרח, בהן תקנה אחת מספרד-אלג'יר,⁵⁶ וכן צוינה הגבלה זו כמנהג גירבא וישאר קהלות, שאינן מפורטות בשמותיהן. ברם, ברוב ארצות המזרח גם הקטן עולה לתורה, ובימינו, שויית 'יחוה דעת' מתיר לבן שש לעלות לתורה. ישנם שני טעמים לתקנה זו: כבוד התורה מחד, והרהורי תאוה של הרווק מאידך. העלינו השערה, שהדבר התחדש בסוף המאה ה-יג בהשפעת חסידות אשכנז, בעיקר בשל הצורך בהקפדה על טהרה יתרה. הרווק שעלול להיכשל בתאוותיו, איננו בחזקת טהרה, ועקב כך הוא מורחק מתפקידים אלו, בייחוד במועדים.

56. כאמור, הכוונה לתשב"ץ, שראשית ימיו בספרד, ואחריתם באלג'יר.